

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНА АРХІТЕКТОНІКА ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Розкрито сутність і структуру податкової системи України. Доведено, що у широкому розумінні інституціональна архітектура є головним принципом структурування, систематизації, взаємозв'язку та взаємообумовленості елементів цілого. Установлено, що податкова система як полісистемне утворення містить взаємодіючі п'ять підсистем (систем) як певні цілісності, що перебувають у безпосередніх взаємозв'язках. Запропоновано основні напрями реформування та модернізації податкової системи України з метою подальшого її розвитку.

Ключові слова: інституціональна архітектура; податкова система; система податків і зборів; система оподаткування; система адміністрування податків і зборів.

Вступ. Ефективність податкової системи України є запорукою вирішення соціальних і економічних завдань, які виконує держава на кожному етапі свого історичного розвитку. Особливо це важливо в умовах євроінтеграції та глобалізаційних викликів. Широке обговорення цього питання зумовило спрямованість більшості наукових досліджень щодо визначення доцільності великої кількості податків, величини прийнятих ставок, напрямів удосконалення податкового адміністрування, можливостей розширення податкової бази, а також прогнозування наслідків податкової реформи для бюджетів різних рівнів. Водночас, попри введення в дію норм Податкового кодексу України низка проблем, пов'язаних зі здійсненням податкового стимулювання підприємницької діяльності, так і залишається невирішеною. Серед основних проблем залишається недосконалість податкової системи України. Також зазначимо і про відсутність чіткого інституціонально-організаційного забезпечення та низький рівень податкової культури як самих податківців, так і платників податків тощо. Усе це об'єктивно диктує необхідність подальшого реформування, а в окремих аспектах модернізацію податкової системи України.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження проблем теорії та практики функціонування податкової системи України зробили такі дослідники, як В. Л. Андрущенко [12], В. Г. Баранова [13], Л. М. Демиденко [11], Ю. Б. Іванов [7,16], Н. М. Костіна [17], А. І. Крисоватий [9], І. О. Лютий [11], В. М. Мельник [10], М. В. Романюк [11], Л. П. Сідельникова [17], А. М. Соколовська [18], К. І. Швабій [19].

Результати їх наукового пошуку мають вагоме теоретичне та практичне значення. У той же час, нестабільний стан національної економіки та постійна трансформація фінансово-економічної системи України обумовлюють необхідність проведення наукових досліджень у цій сфері, що ще раз підтверджує актуальність обраної тематики.

Досліджуючи сутність та структурну будову будь-якої системи, у тому числі й податкової системи, неможливо обійтися без інституціонального підходу, зокрема, без інституціональної архітектури. Серед дослідників інституціоналізму зазначимо таких вітчизняних науковців, як С. І. Архієреєв [1], А. А. Гриценко [4, 5, 6], І. Й. Малий [5], В. О. Мандибура [5], В. М. Тарасевич [5].

Незважаючи на підвищений науковий інтерес щодо дослідження податкової системи, слід зазначити відсутність комплексного підходу до її вирішення, відсутність "якісного" визначення категорій та чіткості у визначенні понять.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є розкриття сутності податкової системи, її структури та

інституціональної архітектури, визначення основних напрямів реформування податкової системи в Україні.

Методологія дослідження базується на діалектичному, системному та мережевому підходах до наукового пізнання і загальнотеоретичного осмислення будови й функціонування податкової системи як складової фінансової системи держави, із використанням нового наукового напрямку – інституціональної архітектури.

Основний матеріал і результати. Податкова система України, як і будь-якої держави, покликана, передусім, забезпечувати формування фінансових ресурсів, необхідних державі для виконання взятих на себе функцій (оборона країни, охорона правопорядку і національна безпека, система управління країною, економіка, соціальне забезпечення). У чому ж сутність та яка структура (структурна будова) податкової системи держави?

1. Інституціональна архітектура як системоутворювальний принцип

Податкова система – це складне, суперечливе та полісистемне поняття. Дуже часто відбувається ототожнення понять "податкова система", "система податків" та "система оподаткування". Не дивлячись на багато спільного, це не просто різні поняття, це різні системи як стосовно інституціонально-організаційної будови, так і з питань структурно-функціонального призначення.

Так, на думку професора В. Л. Андрущенко та його однодумців, податкова система – це сукупність податків і зборів, обов'язкових платежів, об'єднаних спільною організаційною структурою та нормативно-правовою базою [12].

Л. П. Сідельникова та Н. М. Костіна крім податкової системи виділяють окремо систему оподаткування та систему податків і зборів [17].

На думку А. М. Соколовської, податкова система як багаторівнева структура включає в себе: податкові відносини; нормативно-правові акти; конкретні форми оподаткування; фіскальні установи [18, с. 15].

Водночас, більшість вітчизняних учених дотримуються визначення поняття "податкова система" як сукупності загальнодержавних та місцевих податків і зборів, які справляються в установленому законодавством порядку [7,11,13].

На наше глибоке переконання, питання якості (чистоти) визначення категоріального апарата та чіткості визначення понять завжди були основою розвитку будь-якої науки. На жаль, доводиться констатувати те, що теорія та практика ринкових перетворень в Україні протягом понад 26 років свідчить про недостатній рівень використання інституціональних підходів до вирішення як теоретичних, так і практичних завдань.

Щоправда, останнім часом ми спостерігаємо значне підвищення рівня уваги до інституціоналізму як важли-

вого та перспективного сучасного напрямку економічної думки. Так, зокрема, А. А. Гриценко та його однодумці започаткували й розвивають в Україні новий напрям у науці – інституціональну архітектоніку.

Як науковий напрям у галузі економічних досліджень, "інституціональна архітектоніка" розроблена вченими Інституту економіки і прогнозування НАН України [6].

Узагалі, термін "архітектоніка" складається зі слів грецького походження: (archi) – головний і (tektonos) – будувати, споруджувати, що в дослівному перекладі означає "головний устрій" або "основна будова". Найчастіше це поняття використовується в архітектурі для вираження головного (основного) принципу побудови і основної системи зв'язків між окремими частинами композиції художнього цілого.

Відповідно до підходів, розроблених професором А. Гриценком, інституціональна архітектоніка є структурою інститутів, яку становлять правила, норми, стереотипи, традиції, установи та інші соціальні утворення в їх співвідношеннях із суттю і загальним естетичним планом побудови цілісної соціальної системи. У цьому визначенні відображені й об'єктивні, внутрішньо властиві системі відносини, і значення суб'єктів у перетворювальній діяльності, а також необхідність її побудови згідно із внутрішніми закономірностями системи [4, с. 32].

Важко не погодитися з вище окресленими думками вітчизняних фахівців, які стали основою формування архітектоніки як науки в цілому та її окремого розділу – інституційної архітектоніки зокрема. Проте, незважаючи на високий рівень зацікавленості вчених цією тематикою, питання інституціоналізації податкових відносин в Україні не втрачає своєї актуальності. У зв'язку із цим і виникає необхідність у поглибленому дослідженні проблематики інституціональної архітектоніки, яка є (має

бути) своєрідним "каркасом" для формування (будови) податкової системи України.

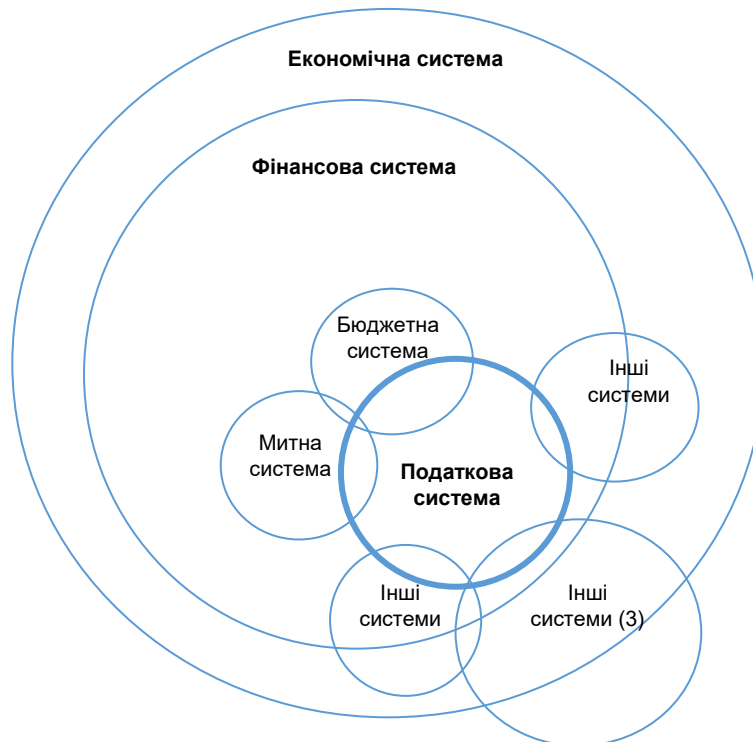
З огляду на науково-теоретичні аспекти архітектоніки як науки, викладені у роботах А. Гриценка [4, 6] та С. Архіреєва [1], процес формування та розвитку податкової системи України доцільно здійснювати за допомогою основних законів інституційної архітектоніки, а саме: закону рівноваги; закону усереднення, або "золотої середини"; закону ієрархічної структуризації, або "золотого перетину" [5].

Зазначимо, що у широкому розумінні архітектоніка є головним принципом структурування, систематизації, взаємозв'язку та взаємообумовленості елементів цілого. Тобто, **інституціональна архітектоніка – це принцип системоутворення.**

В економічній теорії саме цей принцип необхідно розглядати як поєднання знань глибокої інституціональної структури, з одного боку, та загальних засад будови цілісної системи інститутів, з іншого боку.

Податкова система, не дивлячись на достатню автономність, як і будь-яка система, перебуває у постійному взаємозв'язку та взаємодії з іншими системами. Загалом податкову систему оточує велика кількість систем, з якими вона відповідним чином взаємодіє та знаходиться у взаємозв'язку. Про складність взаємодії різних систем (підсистем, елементів) фінансової системи, зокрема, страхової системи, ідеться у монографії Н. В. Приказюк [15].

Податкова система, будучи складовою (елементом) фінансової системи держави, є одноранговою незалежною системою на рівні із бюджетною, митною, банківською, борговою, валютною, страховою, фондовою та іншими системами (1) (рис. 1).

Інші системи (1): бюджетна, митна, банківська, боргова, валютна, страхова, фондова тощо.

Інші системи (2): інвестиційна, зовнішньоекономічна, демографічна, соціальна, пенсійна тощо.

Інші системи (3): політична, правова, інформаційна, інноваційна тощо.

Рис. 1. Взаємодія податкової системи з іншими системами

Податкова система, як і фінансова система в цілому, разом з іншими складовими (2), перебуває в тісній взаємодії з економічною системою та її складовими: інвестиційна, зовнішньоекономічна, демографічна, соціальна, пенсійна тощо.

У процесі свого функціонування податкова система, як і всі інші складові фінансової системи також активно взаємодіє та перебуває у взаємозв'язку з іншими державними системами (3): політична, правова, інформаційна, інноваційна тощо.

2. Надбудова та базис податкової системи держави: сутність і діалектична єдність

Податкову систему як полісистемне явище необхідно розглядати на змістовному та організаційному рівнях. Тому, у широкому розумінні, податкова система – це складна система фінансово-економічних відносин, що складаються між державою (державними органами влади й місцевого самоврядування) та платниками податків у процесі перерозподілу створеного продукту. Таким чином, податкова система включає в себе не лише наявну систему податків і зборів та систему оподаткування, але й її інституційно-правове забезпечення, систему адміністрування податків та зборів. Тобто, будова податкової системи обумовлює системний підхід, який передбачає загальність окремих елементів, об'єднаних регулярною взаємодією з тою чи іншою формою управління.

Саме у цьому контексті важливо розглядати внутрішню будову податкової системи держави із позиції діалектичної єдності двох її складників, а саме: базису, яким виступає система оподаткування, і яка є основою податкової системи, та надбудову, яка зростає на даному базисі, обумовлена ним та забезпечує його функціонування. Такою надбудовою є інституційно-управлінська структура податкової системи, яка містить: систему податкового законодавства; систему податків і зборів; систему органів виконавчої влади, які справляють податки і збори; систему адміністрування податків і зборів тощо.

Зазначимо, що надбудова податкової системи держави має відповідний самостійний характер, не лише знаходиться "над" базисом (системою оподаткування), маючи власну внутрішню логіку розвитку, але й здійснює активні дії щодо функціонування та розвитку системи оподаткування.

Надбудова податкової системи, або інституційно-управлінська структура податкової системи, містить взаємозалежні *чотири системи (підсистеми)*, які обумовлюють її цілісність: 1) система податкового законодавства; 2) система податків і зборів як сукупність загальнодержавних та місцевих податків і зборів; 3) система органів виконавчої влади, які скеровують податки і збори; 4) система адміністрування податків і зборів.

Кожна з окреслених підсистем може розглядатись самостійно як система, оскільки містить у своєму складі внутрішні складові елементи. Отже, можна стверджувати про ієрархічність податкової системи і представити її у вигляді інституційно-управлінської структури (рис. 2).

Розглянемо всі складові надбудови податкової системи України.

Так, стосовно системи податкового законодавства, то відповідно до пункту 3.1 ст. 3 Податкового кодексу України (ПКУ) податкове законодавство України включає: *Конституцію України*; Податковий кодекс України; *Митний кодекс України*; чинні міжнародні договори та угоди, якими регулюються питання оподаткування; нормативно-правові акти з питань оподаткування [14]. У випадках, коли міжнародні договори або угоди передбачають інші правила, ніж ті, що визначено у Податковому кодексі України, застосовуються норми та правила міжнародного договору.

Щодо *системи податків і зборів*, то це сукупність податків і зборів, це лише одна зі складових (підсистема) податкової системи, яка згідно зі статтею 8 ПКУ включає загальнодержавні (7) та місцеві (4) податки і збори. До загальнодержавних належать податки та збори, що установлені ПКУ (ст. 9) і є обов'язковими до сплати на всій території України, а саме: податок на прибуток підприємств; податок на доходи фізичних осіб; податок на додану вартість; акцизний податок; екологічний податок; рентна плата; мито. До місцевих належать податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених ПКУ (ст. 10), рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад, що створені згідно із законом та перспективним планом формування територій громад, у межах їх повноважень і є обов'язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. До місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок. До місцевих зборів – збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [14].

Система органів виконавчої влади, що справляють податки і збори – це Державна фіскальна служба України, діяльність якої спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України, реорганізувавши Міністерство доходів і зборів України шляхом його перетворення. Державна фіскальна служба України – це центральний орган виконавчої влади (його територіальні органи), що утворився в результаті трансформації податкових і митних органів України з метою забезпечення реалізації державної політики у фіскальній, митній і сфері адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, розроблення пропозицій щодо забезпечення її формування, а також здійснення контролю за дотриманням законодавства у цій сфері та попередження виявлення, розкриття й усунення правопорушень під час застосування такого законодавства.

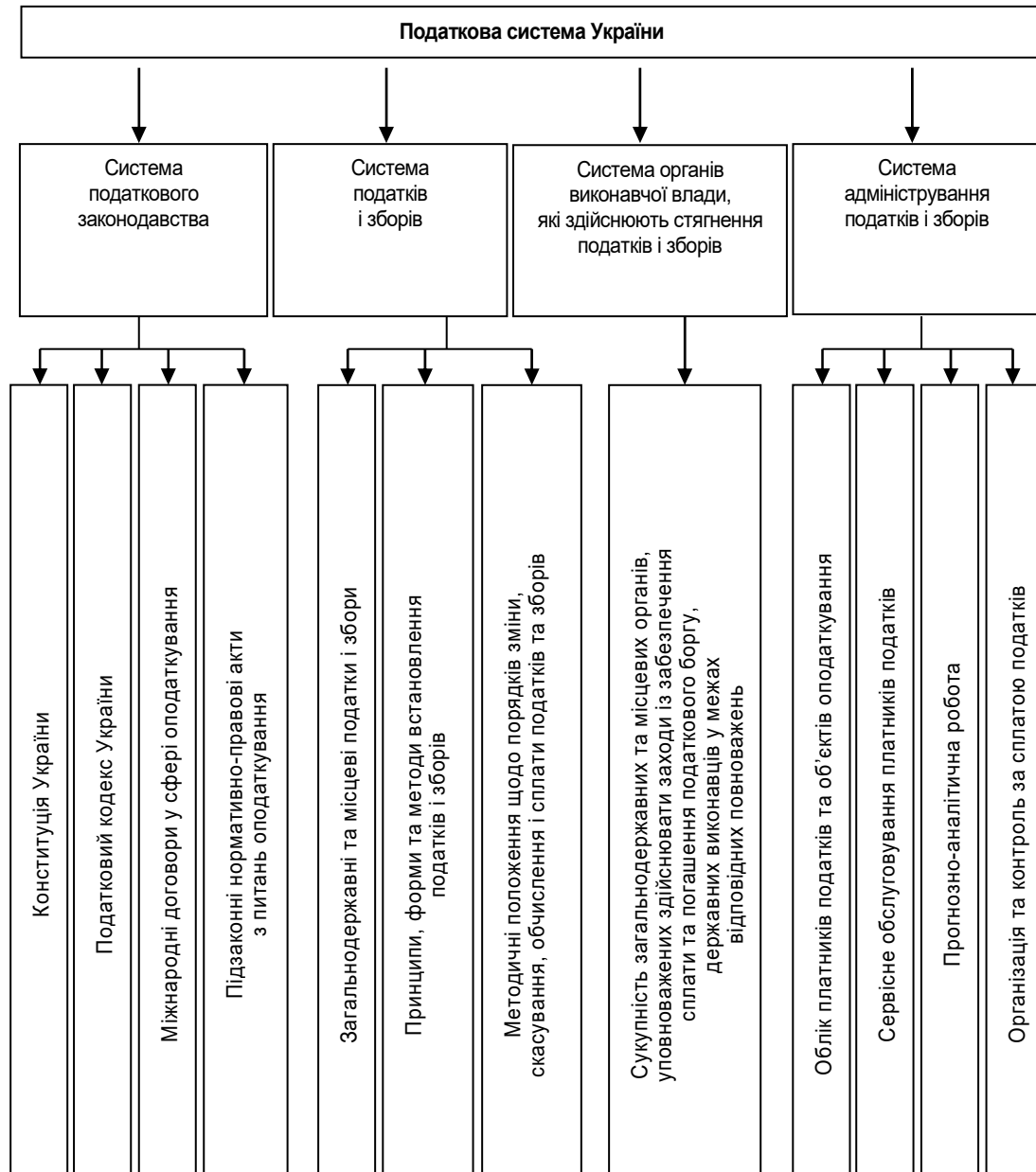

Рис. 2. Інституційно-управлінська структура податкової системи України

Джерело: складено автором на основі [12, с. 35].

Система адміністрування податків і зборів – це сукупність рішень та процедур контролюючих органів і дій їх посадових осіб, що визначають інституційну структуру податкових та митних відносин, організовують ідентифікацію, облік платників податків і платників єдиного внеску та об'єктів оподаткування, забезпечують сервісне обслуговування платників податків, організацію й контроль за сплатою податків, зборів, платежів відповідно до порядку, що установлений законом, здійснюють відповідну прогнозно-аналітичну та масово-роз'яснювальну роботу.

Структура податкової системи держави має (повинна мати) не лише надбудову, а й відповідний базис. Базис податкової системи держави – це система оподаткування як законодавчо врегульований процес установлення та утримання податків у країні, визначення їхніх розмірів і ставок, відповідних об'єктів та кола юридичних і фізичних осіб, що підлягають оподаткуванню, а також порядок сплати податків.

Основними складовими системи оподаткування (базису) є: платники податку; об'єкт оподаткування; база оподаткування; ставки податку; порядок обчислення податку; податковий період; термін і порядок сплати податку та подання звітності про обчислення і сплату податку (рис. 3).

Важливим елементом оподаткування є його об'єкт – вид і обсяг доходу, майно та його вартість, природні об'єкти, окремі види діяльності, грошова виручка, тобто все, що обкладається податками. Об'єкт оподаткування має відповідну одиницю вимірювання, що використовується для кількісного вираження податкової бази тощо.

Головною метою системи оподаткування є акумулювання податкових платежів та формування на цій основі доходної частини бюджету щодо фінансового забезпечення державою завдань економічної та соціальної політики.

Результатом функціонування системи оподаткування є не тільки наповнення доходної частини бюджету

ту, а також створення сприятливого інвестиційного клімату в країні, стимулювання розвитку пріоритетних галузей економіки, перерозподіл доходів між різними категоріями населення та багато іншого. Система оподаткування прямо чи опосередковано впливає практично на всі сфери суспільного життя як держави в цілому, так і окремої людини.

Таким чином, до структури податкової системи входять п'ять складових: система податкового законодавства; система податків і зборів; система відповідних органів виконавчої влади; система адміністрування податків і зборів; система оподаткування тощо.

3. Шляхи реформування податкової системи України

Не дивлячись на певні кроки щодо змін, які відбулися та відбуваються, податкова система України все ще залишається недосконалою. Серед головних недоліків треба визначити: по-перше, нерівномірність і несправедливість розподілу податкового навантаження; по-друге, переважно фіскальний характер системи оподаткування; по-третє, зростання тенденції щодо ухилення від сплати податків і вплив капіталів за кордон; по-четверте, постійні, непередбачувані та безсистемні зміни до Податкового кодексу України; по-п'яте, усе ще складне й суперечливе адміністрування податків.

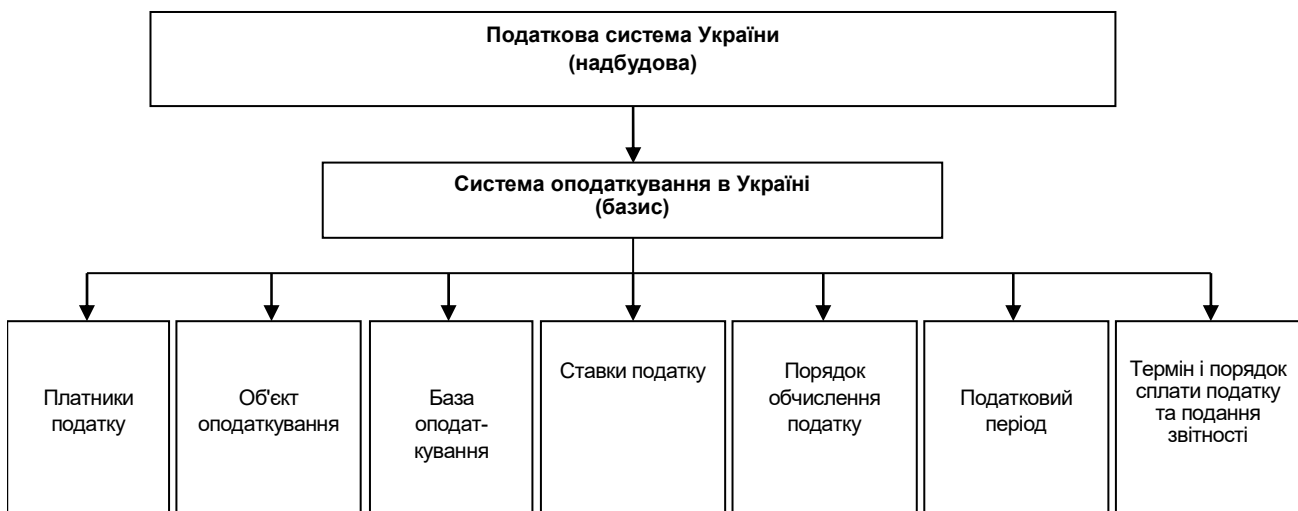

Рис. 3. Структурно-функціональна схема системи оподаткування в Україні

Джерело: складено автором.

Перспективне бачення напрямів реформування податкової системи в Україні викладено в Угоді про асоціацію з ЄС та Стратегії сталого розвитку "Україна-2020". Рекомендаційні заходи наведено в документах урядової співпраці України з МВФ.

У Податковий кодекс України в 2016–2017 рр. було внесені зміни, які частково покращили ситуацію. Проте залишилась низка проблем: 1) у вітчизняному податковому законодавстві є чимало суперечностей і "прогалин"; 2) обмежено використання тільки окремих схем ухилення від сплати податків; 3) перманентним є дефіцит фіскальних ресурсів; 4) дедалі актуальнішим стає введення ефективних пільгових податкових механізмів заохочення інвестиційно-інноваційної діяльності; 5) завдання формування надійної фінансової бази функціонування органів місцевого самоврядування за рахунок місцевих податків і зборів виконано частково; 6) потрібні подальші кроки для зменшення витрат часу та коштів платників податків на нарахування і сплату податків; 7) однією із найгостріших проблем залишається вдосконалення ризикорієнтованого податкового контролю та налагодження партнерських відносин між податковими органами та платниками податків [10, с. 13].

Для України наразі процедура оптимізації податкової системи ускладнена, оскільки перевантаження системи оподаткування реформами спричиняє посилення податкового навантаження й ускладнення відносин між платниками податків і державою. Сучасна концепція регулювання податкових процесів є основним завданням на поточний період оптимізації всіх складових податкової системи.

З огляду на залежність ефективності податкової системи загалом від рівня податкового навантаження, установлення надмірно високого чи недостатнього рівня наслідки відчують на собі усі, тому що це спричинить до змін в економіці, вплинувши на рівень ділової активності суб'єктів господарювання, інвестиційну привабливість країни, виконання державною своїх функцій тощо. У цьому контексті важливе значення для України має розробка механізму, що заснований на принципі регресивного оподаткування галузей, які постійно нарощують виробництво продукції, з метою перспективного збуту як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. У цьому контексті суб'єкти господарювання України будуть зацікавлені показувати оподатковувану базу в повному обсязі, за умов, що чим більша сума одержуваного прибутку, тим менша має бути ставка податку. Отже зникає "об'єктивна необхідність" ухилятися суб'єктам господарювання від сплати податків, або йти в тінь [3].

Важливим є також є напрям подальшого реформування податку на додану вартість. Зокрема, з метою подальшого зменшення інфляційного потенціалу податкової системи доцільно поетапно знижувати ставку податку на додану вартість. Це стосується в першу чергу високотехнологічного, наукоємного, екологічно безпечного виробництва, а також тих галузей, що видобувають природні ресурси тощо.

Також не варто забувати про платників податків як одного з основних елементів податкової системи України. З цієї метою доцільно здійснювати всебічну організаційну та відповідну просвітницьку роботу із платниками податків задля підвищення рівня податкової культури

ри, урегулювати і вдосконалювати інформаційні потоки між платниками податків та органами контролю за їх сплатою, а також обов'язково враховувати соціально-культурні та психологічні особливості громадян України, їх усталені традиції у процесі прийняття рішень у сфері оподаткування. У цьому контексті сплата податків має носити обов'язковий характер. Система штрафів і санкцій, громадська думка в нашій країні мають бути сформовані таким чином, щоб несвоєчасна сплата податків або їх несплата були менш вигідні платникові, ніж вчасне і чесне виконання зобов'язань перед бюджетом країни [2].

Також необхідно переглянути фіскальний характер розробки та регулювання податкової політики, оскільки державний вплив на зобов'язання перед бюджетом підприємницьких структур не має призводити до зниження ефективності діяльності останніх. Саме на підставі податкової політики доступна оптимізація податкових відносин та ефективна реалізація регулюючої функції, що сприяє оптимізації всієї податкової системи України.

Висновки. Податкова система як полісистемне утворення включає в себе взаємодіючі підсистеми (системи) як певні цілісності, що перебувають у безпосередніх взаємозв'язках. До структури податкової системи входять: система податкового законодавства; система податків і зборів; система відповідних органів виконавчої влади; система адміністрування податків і зборів; система оподаткування. Кожна із зазначених систем має свою внутрішню структуру, яка формується внаслідок взаємодії її елементів (складових). З метою підвищення ролі та значення податкової системи країни у прискоренні економічного розвитку України необхідно розробити, а саме головне – ефективно реалізувати податкову політику спрямовану на стимулювання вітчизняного виробництва, інноваційно-інвестиційної діяльності, а також посилення регулюючої та контролюючої функцій держави щодо сплати податків. Враховуючи той факт, що Україна знаходиться у процесі євроінтеграції, особлива відповідальність лежить на регулюванні фінансово-економічних відносин між державою та підприємствами структурами, а отже, це визначає новий напрямок розвитку податкової політики як інструменту оптимізації податкової системи в цілому.

Дискусія. Подальше реформування податкової системи України необхідно проводити в напрямках конгруентності реформ податкової системи в системі реформ в інших сферах державного управління, урахування зв'язків між суб'єктами податкових відносин, обґрунтованості та аналізу актуальності змін, які несуть реформи у сфері податків. Усе це можливо зробити лише з вико-

ристанням теоретико-методологічних засад інституціональної архітектури.

Список використаних джерел:

1. Архиреев С. И. Трансакционная архитектура / С. И. Архиреев // Экономическая теория. – 2004. – № 1. – С. 69–83.
2. Варналій З. С. Податкова система України: проблеми функціонування та шляхи реформування // Економіка і регіон. – 2017. – Вип. 5 (66). – С. 5–9.
3. Варналій З. С. Сучасний стан та чинники тінізації бюджетних відносин в Україні / З. С. Варналій, І. В. Савич // Вісн. Київ ун-ту. – 2014. – Вип. 164. – С. 19–24. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1>
4. Гриценко А. А. Институциональная архитектура: предмет, основные законы, методология / А. А. Гриценко // Научные труды Донецк. нац. техн. ун-та. Серия экономическая. Вып. 103-1. – Донецк, 2006. – С. 31–37.
5. Иерархия и сети в институциональной архитектуре экономических систем / под ред. А. А. Гриценко; НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир. – К., 2013.
6. Институциональная архитектура и динамика экономических преобразований / под ред. А. А. Гриценко. – Х.: Форт, 2008.
7. Иванов Ю. Б. Сучасні проблеми податкової політики: навч. посіб. / Ю. Б. Иванов, А. М. Тищенко. – Х.: ВД "Інжект", 2015.
8. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року зі змінами та доповненнями, внесеними Законом України від 8 грудня 2004 року № 2222-IV. www.rada.kiev.ua.
9. Крисоватий А. Методологічний інструментарій новітньої парадигми оподаткування / А. Крисоватий, О. Сидорович // Економічна теорія. – 2014. – № 4. – С. 36–48.
10. Мельник В. М. Податкова політика України в умовах імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом / В. М. Мельник, Т. В. Кошук // Фінанси України. – 2016. – № 7. – С. 7–25.
11. Податкова система : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. О. Лютий, Л. М. Демиденко, М. В. Романюк та ін.; за ред. І. О. Лютого. – К.: Центр учбової літератури, 2009.
12. Податкова система: навч. посіб. / за заг. ред. В. С. Андущенка. – К.: "Центр учбової літератури", 2015.
13. Податкова система: навч. посіб. / В. Г. Баранова, О. Ю. Дубовик, В. П. Хомутенко та ін.; за ред. В. Г. Баранової. – Одеса: БМВ, 2014.
14. Податковий кодекс України від 02.12.10 № 2755-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України [сайт]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрана.
15. Приказюк Н. В. Страхова система України: теорія, методологія, практика: моногр. / Н. В. Приказюк. – К.: Логос, 2017.
16. Реформирование налоговых систем. Теория, методология и практика: моногр. / под ред. И. А. Майбурова, Ю. Б. Иванова. – К.: Кондор, 2011.
17. Сидельникова Л. П. Податкова система : навч. посіб. / Л. П. Сидельникова, Н. М. Костіна. – К., Ліра, 2012.
18. Соколовська А. М. Податкова система держави: теорія і практика становлення: моногр. / А. М. Соколовська. – К.: Знання-Прес, 2004.
19. Швабій К. І. Напрями реформування податкової системи в умовах посткризового відновлення економіки України / К. І. Швабій // Фінанси України. – 2012. – № 11. – С. 52–58.

Received: 01/03/2018

1st Revision: 06/03/2018

Accepted: 20/03/2018

Author's declaration on the sources of funding of research presented in the scientific article or of the preparation of the scientific article: budget of university's scientific project

З. Варналій, д-р экон. наук, проф.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНАЯ АРХИТЕКТОНКА НАЛОГОВОЙ СИСТЕМЫ УКРАИНЫ

Раскрыта сущность и структура налоговой системы Украины. Доказано, что в широком смысле институциональная архитектура является главным принципом структурирования, систематизации, взаимосвязи и взаимообусловленности элементов целого. Установлено, что налоговая система как полисистемное явление включает в себя взаимодействующих пять подсистем (систем) как определенные целостности, находящиеся в непосредственных взаимосвязях. Предложены основные направления реформирования и модернизации налоговой системы Украины с целью дальнейшего ее развития.

Ключевые слова: институциональная архитектура; налоговая система; система налогов и сборов; система налогообложения; система администрирования налогов и сборов.

Z. Varnalii, Doctor of Sciences (Economics), Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

INSTITUTIONAL ARCHITECTONICS OF UKRAINE'S TAX SYSTEM

The study considers the essence and structure of Ukraine's tax system and its institutional architectonics. The paper proves that in the broad sense institutional architectonics is the main principle of structuring, systematization, interconnection, and interdependence of elements of the whole concept. The study explains that the tax system as multisystem formation includes five interacting subsystems (systems) as certain integrity, which is in direct interconnections. The results found that the structure of the tax system includes: taxation system, the system of tax legislation, the system of taxes and fees, the system of relevant executive bodies, the system of taxes and fees administration. The analysis recommends that further reformation of the tax system should be pursued in the directions of congruence of tax system reforms in the system of reforms in other areas of public administration. One of the key factors is taking into account the links between the subjects of tax relations, the validity, and analysis of the relevance of changes that carry tax reforms. The conclusions suggest the main directions of reformation and modernization of Ukraine's tax system with the purpose of its further development.

Key words: institutional architectonics; tax system; system of taxes and fees; taxation system; system of taxes and fees administration.

References (in Latin): Translation / Transliteration/ Transcription

1. Arkhyereev, S. 2004. Transactional architectonics. *Economic theory*, vol. 1, pp. 69-83.
2. Varnalii, Z. 2017. Tax system of Ukraine: problems of functioning and ways of reform. *Economy and region*, vol. 5 (66), pp. 19-24.
3. Varnalii, Z., Savych, I. 2014. Current status and factors of shadow budget relations in Ukraine. *Herald of Taras Shevchenko National University of Kyiv*, vol. 164, pp. 19-24. DOI: <http://dx.doi.org/10.17721/1728-2667.2014/164-11/1>
4. Hrytsenko, A. 2006. Institutional architectonics: subject, basic laws, methodology. *Academic works of the Donetsk National Technical University (economic series)*, vol. 103 (1), pp. 31-37.
5. Hrytsenko, A. 2013. *Hierarchy and networks in the institutional architectonics of economic systems*. Kyiv: Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, 580 pp.
6. Hrytsenko, A. 2008. *Institutional architectonics and dynamics of economic transformation*. Kharkiv: Fort, 928 pp.
7. Ivanov, Y., Tyshchenko, A. 2015. *Modern problems of tax policy*. Kharkiv: Inzhekt, 327 pp.
8. The Constitution of Ukraine 254k-96vr of 28 June 1996 [online] Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 1 March 2018].
9. Krysovatyi, A., Sydorovych, O. 2014. Methodological toolkit of the newest taxation paradigm. *Economic theory*, vol. 4, pp. 36-48.
10. Melnyk, V., Koshchuk, T. 2016. Ukraine's tax policy in terms of implementation the Association Agreement with European Union. *Finance of Ukraine*, vol. 7, pp. 7-25.
11. Liutyi, I. 2009. *Tax System*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 456 pp.
12. Andushchenko, V. 2015. *Tax System*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury, 416 pp.
13. Baranova, V. 2014. *Tax System*. Odesa: VMV, 344 pp.
14. The Tax Code of Ukraine 2755-VI of 2 December 2010 [online] Verkhovna Rada of Ukraine. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [Accessed 1 March 2018].
15. Prykaziuk, N. 2017. *Insurance system of Ukraine: theory, methodology, practice*. Kyiv: Lohos, 611 pp.
16. Maiburov, I., Ivanov, Y. 2011. *Reforming of tax systems: theory, methodology and practice*. Kyiv: Kondor, 352 pp.
17. Sidelnykova, L., Kostina, N. 2012. *Tax System*. Kyiv: Lira, 576 pp.
18. Sokolovska, A. 2004. *State Tax System: Theory and practice of formation*. Kyiv: Znannia-Pres, 454 pp.
19. Shvabii, K. 2012. Directions of the tax system reformation in the conditions of post-crisis Ukraine's economy recovery. *Finance of Ukraine*, vol. 11, pp. 52-58.

Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics, 2018; 2(197): 12-19

УДК 331.1; 334

JEL classification: D 630; H 100

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2667.2018/197-2/2>

Н. Гражевська, д-р екон. наук, проф.

ORCID iD 0000-0003-2549-8055

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ,

А. Мостепанюк, канд. екон. наук, доц.

ORCID iD 0000-0001-5327-2534

Гірне Американський університет (GAU), Турецька Республіка Північного Кіпру

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК НАГРОМАДЖЕННЯ НОВІТНІХ ФОРМ КАПІТАЛУ В СУЧАСНІЙ РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Висвітлено роль і значення корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) як важливого чинника нагромадження інтелектуального, соціального, репутаційного та культурного капіталів, що забезпечують підвищення глобальної конкурентоспроможності сучасних ринкових економік. Проаналізовано світовий досвід розвитку КСВ у контексті зростання рівня довіри в суспільстві, акумулювання та ефективного реалізації соціального капіталу. Висвітлено особливості розвитку КСВ в Україні та обґрунтовано пріоритетні заходи держави щодо стимулювання соціальної відповідальності бізнесу як фактора накопичення новітніх форм капіталу з метою інноваційної модернізації національної економіки.

Ключові слова: корпоративна соціальна відповідальність; новітні форми капіталу; інтелектуальний капітал; соціальний капітал; репутаційний капітал; культурний капітал.

Вступ. Перехід до інформаційної економіки та вичерпання традиційних джерел економічного зростання привертають увагу дослідників до проблем диверсифікації капіталу, зростання ролі та значення його новітніх форм, а саме: людського, інтелектуального, соціального, репутаційного, культурного капіталів, які визначають специфіку й перспективи розвитку людської цивілізації у XXI ст. [1, с. 16]. Це підтверджує практика господарського розвитку успішних країн, у структурі національного багатства яких нематеріальні активи посідають переважуючу частку. Так, за розрахунками фахівців Світового банку, частка соціального капіталу в різних його проявах становить 60–80 % національного багатства розвинених країн світу, що забезпечує та підтримує їхню глобальну конкурентоспроможність, сприяє їх економічній стійкості, постійному підвищенню рівня та якості життя населення [2].

Важливим джерелом нагромадження й реалізації новітніх форм капіталу є корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) як ініціатива приватного бізнесу, спрямована на вирішення нагальних суспільних про-

блем. Ідеться про забезпечення населення суспільними благами, які держава неспроможна надати в повному обсязі, боротьбу із дискримінацією та соціальною нерівністю, захист прав людей, підвищення якості життя працівників та їхніх сімей, місцевих громад і суспільства в цілому. Загальновізнано, що розвиток СКВ сприяє налагодженню соціальних зв'язків та професійних мереж, підвищує рівень довіри до компаній та їх співробітників, а в подальшому також і до державного сектору, який мотивує та заохочує приватний сектор бути соціально відповідальним. Показовим у цьому плані є той факт, що керівництво найбільшого за кількістю працівників і сумою активів фінансового конгломерату Німеччини Дойче Банку трактує корпоративну відповідальність не як благодійність, а як свій внесок у суспільний розвиток та своє власне майбутнє, акцентуючи увагу на тому, що його мета "як компанії високої соціальної відповідальності – створити соціальний капітал" [3].

Відтак дослідження корпоративної соціальної відповідальності як важливого чинника нагромадження новітніх форм капіталу в сучасній ринковій економіці є на-